

ОЦИ ЦРКВЕ И СТАРИ ЗАВЕТ*

**Протојереј
Георгије Флоровски**

Апстракт: Оци су чували ризницу Старао Завешта и учинили га незаменљивим наслеђем Цркве, како у бојослужењу тако и у теологији. Једина ствар коју никада нису учинили јесте ова: никада се нису држали јеврејских ограничења. За њих је Свето Писмо било вечно и универзално Откровење Божије. Оно је ујућено чишавом човечанству, једноставно зато што је од самог Бога ујућено свим народима, чак и онда када је Божанска Реч преко пророка саопштavana само Избраном народу. Писмо је Реч Божја, божанска пророка свим нарашћајима.

Кључне речи: Оци Цркве, Стари Завешт, Црква, Откровење, тумачење

Чувени израз Св. Августина: "*Novum Testamentum in Vetere latet. Vetus Testamentum in Novo patet*", може бити узет као типичан за читав патристички период. Нови Завет јесте испуњење или окушање Старог. Исус Христос је онај Месија о којем су пророци говорили. У Њему су испуњена сва обећања и сва очекивања. Закон и Јеванђеље иду заједно. Нико не може да тврди да је истинити Мојсијев следбеник уколико не верује да је Исус Господ. Онај ко не препозна Исуса као Месију, као Помазаника Господњег, тај на страхан начин издаје сам Стари Завет. Само Црква Христова данас чува исправни кључ Писма, истинити кључ за пророштва из старине. Зато што се сва пророштва испуњују у Христу.

Св. Јустин одбацује примедбу да Стари Завет повезује Цркву и Синагогу. Према његовом мишљењу, истина је сасвим супротна. Сва јеврејска тврђења морају се формално одбацити. Стари Завет више не припада Јеврејима. Он припада само Цркви. Стога је Црква Христова једини прави Израил Божији. Стари Израил није био ништа друго до неразвијена Црква. Реч „Писма“ се код раних хришћана користила пре свега за Стари Завет и у Символу вере је ова реч очигледно коришћена у том смислу: „према Писму“ тј. према пророштвима и старозаветним обећањима.

Јединство Библије

Сви древни писци су често наводили Стари Завет. Чак је паганима вест спасења увек представљана у контексту Старог Завета. То је био аргуменат из старине. Христос није разорио Стари Завет, него га је обновио и испунио. У том смислу хришћанство

* Овај чланак је првобитно објављен у *The Student World*, XXXII No. 4 (1939), стр. 281–288. Наслов изворника: George Florovsky, "The Fathers of the Church and the Old Testament", *Aspects of Church History (Volume Four in the Collected Works of Georges Florovsky)*, Norland Publishing Company 1975, стр. 31–38.

није било нека нова религија, него пре старија. Ново хришћанско „Писмо“ је једноставно инкорпорирано у јеврејску Библију, као њен органски део. И само читава Библија, оба Завета заједно, може се сматрати за одговарајући запис хришћанског откровења. Не постоји прекид између два Завета, већ јединство божанске икономије (= домостроја). Први задатак хришћанске теологије био је да покаже и да објасни на који начин је Стари Завет био припрема и антиципација коначног Божијег откровења у Исусу Христу. Хришћанска порука није била напосто прокламација неких учења, него пре свега, порука о великим делима Божијим кроз векове. То је била историја божанског путовања које је свој врхунац имало у личности Исуса Христа кога је Бог послао ради искупљења људи. Бог је одабрао Израил за своје наслеђе, да буде Његов народ, да буде чувар Његове истине и само је овим људима била поверена Божанска Реч. А сада Црква прима сво ово свето наслеђе.

Стари Завет је у целости схватан као хришћанско пророштво, као „јеванђељска припрема“. Хришћански мисионари су врло рано састављали и употребљавали посебно одабране делове Старог Завета. *Testimonia* Св. Кипријана јесте један од најбољих састава ове врсте. И Св. Јустин је у свом *Дијалогу са Трифоном* покушао да докаже истину хришћанства само на основу Старог Завета. Маркионов покушај да раздвоји Нови Завет од његових старозаветних корена наишао је на снажан отпор и био осуђен од Велике Цркве. Јединство оба савеза је стриктно наглашавано, и подвучена је њихова унутрашња сагласност. Увек је постојала опасност од претераног читавања хришћанског учења у Стари Завет. Историјска перспектива је понекад бивала опасно занемарена. Али у свим тим егзегетским напорима постојала је велика истина. То је био снажан осећај божанског путеводитељства кроз векове.

Стари Завети као алегорија

Историја интерпретације (= тумачења) Старог Завета у раној Цркви једно је од најзанимљивијих и најнеугоднијих питања у историји хришћанског учења. Са јелинским текстом Старог Завета Црква је такође преузела и неке егзегетске традиције. Филон, јелинизирани Јеврејин из Александрије, био је најбољи представник прехришћанског настојања да се Стари Завет представи паганском свету. Он је ради овог задатка усвојио сасвим нарочити метод, метод алегорије. Сам Филон није имао никаквог осећаја за историјско разумевање. Месијански моменат је сасвим превиђао или игнорисао у својој философији Библије. За њега је Библија била само систем божанског пророштва, не толико свештена историја. За њега историјски догађаји нису имали неки нарочит значај нити се он за њих посебно интересовао. За њега је Библија била само једна књига, у којој он није уочавао никакав историјски напредак или перспективу. Он ју је радије третирао као збирку дивних парабла и дидактичких (= поучних) приповести чији је задатак био да приближе или да илуструју одређене философске или етичке идеје.

У таквом екстремном облику алегоријски метод никада није прихваћен у Цркви. Могао би се, ипак, препознати снажан Филонов утицај на све егзегетске есеје првог века. Св. Јустин обилато користи Филона. Псеудо-Варнава (рани 2. век) на једном месту иде толико далеко да пориче историјски карактер Старог Завета уопште. Филоновска традиција је усвојена у хришћанским школама Александрије. Чак и касније, Св. Ам-

вросије се уско наслањао на Филона у својим коментарима тако да слободно може да буде описан као *Philo latinus*. Оваква алгоријска егзегеза је била неразумљива и водила је у погрешном правцу.

Много је времена прошло пре него што је равнотежа постигнута и учвршћена. Ипак не треба пренебрегнути позитивни допринос ове методе. Најбољи представник алгоријске методе у цркви био је Ориген и његов утицај је био огроман. Неко би се могао шокирати његовом егзегетском смелашћу. Он је заиста много тога свог читавао у свештено штиво. Била би, међутим, велика грешка описати га као филозофа. Он је пре свега и изнад свега био библијски научник, свакако у смислу времена у коме је живео. Дане и ноћи је проводио над Библијом. Његов превасходни циљ је био да сва учења и читаву теологију заснује на библијском темељу. Он је одговоран за велики уплив библијског духа у читаву светоотачку теологију. Још више је учинио за обичног верника: учинио му је Библију доступном. Упорно је уносио Стари Завет у своје проповеди. Помогло је обичним хришћанима да читају и користе Стари Завет за своје образовање. Увек је наглашавао јединство Библије, доводећи оба Завета у близак однос. Учинио је нови покушај да читаво учење о Богу заснује на библијској основи.

Оригенова ограничења су очигледна, али је његов позитивни допринос већи. Он је био тај који је хришћанске теологе подстакао да се за своју инспирацију увек враћају свештеним текстовима Писма. Већина Отаца је следила његов пут. Али он се сусрео и са снажном опозицијом. Овде није место да расправљамо о сукобима између егзегетских школа у раној Цркви. Најважније чињенице су углавном познате. Антиохијска школа се залагала за „историју“, а Александријска радије за „контемплацију“. Свакако да је било потребно да оба ова елемента буду повезана у уравнотежену синтезу.

Историја или проповед

Најважнија александријска претпоставка је била да, будући да је Писмо инспирирано од Бога, оно у себи мора носити неку *универзалну* поруку, за све народе и за свако време. Њихова улога је била само да покажу ову поруку, да открију и да проповедају сва та блага божанске мудрости која су по предодређењу смештена у Библији. Испод слова Библије налазе се друге лекције које само напредни треба да науче (= схвате) само од стране напредних. Иза свих људских записа откровења Божјег може се разазнати Откровење, може се приступити самој Речи Божијој у Њеном вечном сјају.

Било је прихваћено да чак и када је Бог говорио под неким посебним околностима, у Његовим речима је увек било нечега што превазилази историјска ограничења. Може се веома пажљиво направити разлика између директног пророштва и онога што би се могло назвати изјавом. Многе старозаветне приповести могу бити веома упутне чак и ако у њима нема „праобраза“ хришћанске истине коју су записали сами свештени писци. Превасходна претпоставка је била да је Бог начинио Свето Писмо као вечни водич за читаво човечанство. Стога су одређени приступ или одређена реинтерпретација Старог Завета били дозвољени.

Антиохијска егзегеза се посебно занимала за директна значења древних пророштава и приповести. Главни представник ове „историјске“ егзегезе био је Теодор Мопсуестијски, на истоку познат просто као „Тумач“. Иако је његов ауторитет био знатно

окрњен пошто је био осуђен за своје доктринарне заблуде, његов утицај на хришћанску егзегезу Старог Завета и даље је био веома значајан. Ова „историјска“ егзегеза је често западала у опасност да пропусти универзално (= свеопште) значење Божанског откривења пренаглашавањем локалног и националног аспекта Старог Завета. Штавише, то је водило губљењу свештене перспективе, и приступу старозаветној историји као да је то, више мање, историја једног од народа међу народима земље а не историја јединог истинитог Завета са Богом.

У својим егзегетским напорима Св. Јован Златоусти је комбиновао најбоље елементе из обе школе. Он сам је припадао антиохијској традицији, али је по многим питањима био и следбеник Оригена. Алегорија може да води на погрешан пут. Али не сме се превидети ни „типолошки“ значај самих догађаја. Старозаветне институције и личности били су такође „ типови“ или „фигуре“ онога што долази. Сама историја је била пророчка. Сами догађаји чине пророштво, они упућују на нешто друго, изван самих себе. Древни Оци тешко да могу да буду описани као „фундаменталисти“. Они су непрестано ходили за божанском истином, за самом божанском поруком, која је често била скривена испод слова (тј. испод буквалног значења – *ѝрим. ѝрев.*). Веровање у инспирацију (= надахнуће) пре може да обесхрабри фундаменталистичка настојања. Божанска истина не може да буде сведена на слова чак ни ако је у питању Свето Писмо. Један од најбољих састава патристичке егзегезе био је *Хексамерон* (= *Шестдоднев*) Св. Василија Великог који је са правом равнотежом и умереношћу, успео да изнесе религиозну истину библијске приповести о стварању.

Сћари Завети и хришћанско богослужење

Светоотачки приступ Старом Завету нашао је свој израз и у историји хришћанског богослужења. Јеврејски корени хришћанске Литургије су очигледни. Читав систем хришћанског јавног богослужења блиско је повезан са праксом синагоге. Псалми су преузети од Јевреја и они су постали основа читаве хришћанске химнографије у раној Цркви. Псалми до данас чине основну структуру служби. Они су били основа све благочестиве литературе у стара времена.

Изучавалац јавног богослужења у Источној Православној Цркви ће бити импресиониран (= зачуђен) мноштвом старозаветних позивања, наговештаја и слика, у свим службама и химнама. На тај начин је подвучено јединство два Завета. Библијски мотиви су преизобилни. Многе химне нису ништа друго до верзије настале на основу старозаветних песама, од Мојсијеве песме приликом преласка Црвеног мора до песме Захарије, оца Св. Јована Крститеља. На великим светковинама (= приликом великих празника) наглашени су и читани бројни догађаји из Старог Завета, у намери да се подвуче како хришћанско сведочанство није ништа друго до кушање онога што је било предуказано и предречено или чак директно наређено старима. Нарочито је у служби Страсне Седмице старозаветна припрема посебно наглашена. Читаво богослужење је засновано на тврђењу да је читав Завет увек био један, да постоји савршено слагање између Пророка и Апостола. Читав овај систем је установљен у касније патристичко доба.

Један од најбољих примера овог благочестивог библизма јесте познати *Велики канон* Св. Андреја Критског, који се чита на Великом повечерју током поста. То је снажна поука, позив на покајање, састављен правим поетским језиком заснованим на Библији. Читав низ старозаветних грешника, како оних кажњених тако и некажњених, овде је споменут. Човек просто може да се изгуби у овом низу имена и примера. Ово дело снажно подсећа да читав Стари Завет припада хришћанству. Човек је изнова и изнова позван да промишља о дивним приповестима Божанског путоваћења и људског опирања и падова. Стари Завет се чува као велика ризница. Треба споменути и утицај који је *Песма над њесмама* имала на развој хришћанског мистицизма. Оригенови коментари на ову књигу били су, према мишљењу Св. Јеронима, његово најбоље дело у којем је превазишао самога себе. И мистички коментари Св. Григорија Ниског на *Песму над њесмама* представљају богати извор преобилне хришћанске инспирације.

Стари Завети као Реч Божја

Више него једном је устврђено да су јелински Оци древне Цркве били јелинизирани више него што је требало. Треба бити врло опрезан са оваквим тврђењима. У сваком случају, Оци су били ти који су чували ризницу Старог Завета и учинили га незаменљивим наслеђем Цркве, како у богослужењу тако и у теологији. Једина ствар коју никада нису учинили јесте ова: никада се нису држали јеврејских ограничења. За њих је Свето Писмо било вечно и свеопште (= универзално) Откровење. Оно је упућено читавом човечанству, једноставно зато што је од самог Бога упућено свим народима, чак и онда када је Божанска Реч преко пророка саопштавана само Изабраном народу. То значи да се дубина божанског откровења не може мерити само мерилом прошлог времена, колико год то време било свето. Није довољно бити сигуран да су древни Јевреји разумели и интерпретирали Писмо на прави начин. Ово интерпретирање никада не може бити коначно. Онај Који је дошао да употпуни и испуни Закон и Пророке је бацио ново светло на старо откровење. Писмо није само историјски документ. Оно је заиста Реч Божија, божанска порука свим нараштајима. Исус Христос јесте Алфа и Омега Писма, врхунац и чвориште Библије. Ово је превасходна порука Отаца Саборне Цркве о Старом Завету.

превод са енглеског:
презвитер мр Александар Ђаковац

THE FATHERS OF THE CHURCH AND THE OLD TESTAMENT

Protopresbyter

Georges Vasilievich Florovsky

***Summary:** Fathers have kept all the treasures of the Old Testament and made them the indispensable heritage of the Church, both in worship and in theology. The only thing they never did is this: they never kept fast to the Jewish limitations. The Holy Writings for them were an eternal and universal Revelation. According to Fathers of the Church, the Scriptures are not merely historical documents: they are really the Word of God, the Divine message to all generations.*

***Key words:** Old Testament, Revelation, Bible, Church, interpretation, Holy Fathers*